

sądów wartościowych. Profesor J. C. La Drière jest w swych poglądach osobistych i ideowych najbardziej bliski humanistycznej filozofii Irvinga Babbita, skłania się wyraźnie do poglądów Cleanth Brooksa, ale ceni również tendencje badawcze grupy chicagowskiej. W tym sensie jest „integralistą”. Chodzi mu wciąż o zasadnicze cele wszelkiej krytyki, którą chce przede wszystkim zhumanizować i oprzeć o głęboką wiedzę z zakresu literaturoznawstwa i nauki o języku.

Zrobiwszy dość szczegółowy przegląd sprzecznych lub zharmonizowanych opinii wyraża nadzieję, że olbrzymi niepokój i ferment obecnego stanu badań literackich w Ameryce da niewątpliwie rezultaty pozytywne.

Cykl wykładów prof. J. C. La Drière'a, ujętych w omawianej pracy jako esej dydaktyczno-informacyjny, ukazuje stan badań sprzed siedmiu laty. Nie pretenduje do rangi prac badawczych. Autor zastrzega się, że nie stwarza w swym wykładzie określonych kryteriów oceny dzieła literackiego. Praca oparta na szerokiej egzemplifikacji daje przegląd interesujących materiałów krytycznych i pozycji bibliograficznych.

Wanda Lipiec, Łódź

CRITICS AND CRITICISM. Essays in Method by a Group of the Chicago Critics, The University of Chicago Press, 1957.

Metodologiczne eseje grupy profesorów Uniwersytetu w Chicago, zawarte w pracy pt. *Critics and Criticism*, są drugim wydaniem ich pracy zbiorowej, która ukazała się pod tym samym tytułem w roku 1952. Rozpatrywany tu zbiór studiów zawiera osiem rozpraw z wydania pierwszego. Wybór dokonany został wspólnie przez całą grupę chicagowską i poprzedzony, podobnie jak w wydaniu pierwszym, rozprawą wstępną prof. Cra-

ne'a znacznie jednakże w omawianej publikacji skróconej. Autor wyjaśnia również przyczyny i kryteria dokonanego wyboru. Profesor Crane, który jest niewątpliwie kierownikiem całej grupy uczonych i badaczy z Uniwersytetu w Chicago, wyjaśnia, że większość tych rozpraw jest już tak bardzo znana, że nie należało drukować ich powtórnie. W ciągu kilku lat poszczególne ich tezy były przedmiotem ożywionych dyskusji, a niejednokrotnie nieporozumień, w rezultacie których całą grupę teoretyków i historyków literatury nazwano neoarystotelikami.

Porównując obydwa wydania stwierdzić należy, że zaszły w nich jedynie zmiany ilościowe. Zrąb metodycznego punktu widzenia na sprawę teorii literatury, filozofii, historii krytyki literackiej jest w zasadzie ten sam i zmierza w swym głównym nurcie przeciw pewnym schematom i terminologii amerykańskiego New Criticism, którego rozkwit przypadł na lata trzydzieste, a który zdaniem prof. Crane'a całkowicie się zrutynizował i uległ skostnieniu.

W omawianej tu publikacji skreślona została rozprawa krytyczna prof. Crane'a pt. *I. A. Richards and the Art of Interpretation*, zawierająca zasadniczy antysemazjologiczny punkt widzenia znakomitego uczonego amerykańskiego oraz jego studium na temat monizmu Cleanth Brooksa. Poza tym nie ukazała się w drugim wydaniu rozprawa Richarda Mc Keana dotycząca koncepcji językowej Arystotelesa (*Aristotle's Conception of Language*), interesujące studium o liryce XVIII wieku Normana Macleana i szereg rozpraw z zakresu teorii i historii klasycznych, normatywnych poetyk. Ogółem obejmowało wydanie pierwsze dwadzieścia esejów i studiów.

We wstępie do omawianej tu publikacji prof. R. S. Crane stwierdza, że grupa badawcza jego kolegów nazwana w krytyce amerykańskiej neoarystotelikami, antymodernistami, antymitologistami, ho-

nie swego metodologicznego kierunku, że znajduje się dopiero w stanie poszukiwań badawczych. Termin neoarystotelików został im nadany i rozpowszechniony w okresie, gdy zainteresowania ich rozwijały się w kierunku prac z zakresu antycznych i neoklasycznych poetyk.

Wiele rozpraw znajdujących się w zbiorze *Critics and Criticism* wiąże się ściśle z wyjściowym punktem badań grupy chicagowskiej. Będą to studia prof. Mc Keana z zakresu poetyki Arystotelesa, Platona, Horacego, Longina (*Literary Criticism and the Concept of Imitation in Antiquity*), rozprawa prof. Bernarda Weinberga (*Castelvetro's Theory of Poetics*) i prof. W. R. Keasta (*The Theoretical Foundations of Johnson's Criticism*).

Wszystkie wymienione tu rozprawy wchodziły i do wydania poprzedniego. Stanowią tematyczną całość, wgląd w humanistyczną tradycję normatywnych poetyk przeszłości. Ich szczegółowa i interesująca interpretacja miała posłużyć w przyszłości do pewnych nowych założeń metodologicznych, jak to określił prof. Elder Olson w rozprawie pt. *Zarys teorii poezji (An Outline of Poetic Theory)*. Rozprawa ta otwierająca zbiór esejów krytycznych wiąże się z ostatnimi słowami wstępu napisanego przez prof. Crane'a, który stwierdza, że jeżeli istnieje jakiś „manifest grupy chicagowskiej“, to będzie to postulat krytycznego stosunku do będących w obiegu formułek i pojęć (*current formulas*) oraz dezyderat przeistoczenia dawnych, pozornie przeżytych doktryn w pojęcia nowe. Będzie to również chęć rozszerzenia kręgu idei, przy pomocy których dzisiejsza krytyka literacka może jeszcze owocnie pracować (*vostly enlarging the store of ideas with which criticism to day can fruitfully work*). Krytycy chicagowscy szukają więc dróg wyjścia z impasu, w którym według nich utknęła amerykańska teoria literatury i zasady schematów New Criticism. Polemikę z Nową Krytyką toczy w omawianym zbiorze wymieniony tu już profesor Elder Olson,

historyk literatury angielskiej Uniwersytetu w Chicago. Poza programową rozprawą, umieszczoną na pierwszym miejscu w omawianej tu publikacji, wyjaśnia swój punkt widzenia w artykule pt. *William Empson, Contemporary Criticism and Poetic Diction*. Cała ta rozprawa jest wyraźnie i ostro zwrócona przeciw semazjologizmowi i tzw. zasadom wieloznaczności, opracowanym przez Williama Empsona, znakomitego ucznia i najbliższego współpracownika I. A. Richardsa.

Prof. Olson zarzuca Empsonowi przede wszystkim zacieśnienie zakresu badań literackich do struktur językowych. Dla semazjologów poezja stała się równoznaczna z formami poetyckiej wypowiedzi. Zacieśniwszy zakres poetyki do jednej tylko dziedziny oparli się na fałszywych przesłankach. Głębia i złożoność literatury jest przede wszystkim wynikiem akcji i przedstawionych charakterów („is due primarily to action and character“, s. 33). Elder Olson podkreśla dalej w swej rozprawie prymat treści przedstawionych w dziele literackim nad formą wypowiedzi. Popada nawet w pewną krańcowość tak charakterystyczną dla artykułów polemicznych i stwierdza: „W rzeczywistości mniej wzruszają nas słowa, niż to się nam wydaje... Dzieje się to dlatego, że słowa są jedynym widzialnym i słyszalnym znakiem utworu literackiego“.

„Our humanity is engaged and it is engaged by humanity ... Where no such impression of humanity is conveyed, we remain largely indifferent in the face of the finest diction“, s. 34.

Z wypowiedzi tej wynika, że treści humanistyczne utworu literackiego przede wszystkim odgrywają rolę w jego recepcji. Dalej omawia Olson w swej rozprawie funkcję wypowiedzenia, która w żadnym wypadku nie może być sprowadzona do wypadkowej lub sumy znaczeń. O ile pod tym względem należy zgodzić się z punktem widzenia prof. Olsona, o tyle całkowicie zawodzi jego postulaty sugerujące pewien system ję-

zykowy analizy utworu. System ten nie jest dostatecznie jasno określony ani w swej metodzie, ani w postulowanych etapach hipotezy roboczej. Zasadniczy kierunek rozważań Eldera Olsona w polemice z Empsonem da się sprowadzić do następujących kokluzji:

1. Różnica podstaw metodologicznych między New Criticism a tendencją konstruowania samodzielnych elementów teorii literatury jako nauki.

2. Funkcja wypowiedzenia jako środka wyrazu wbrew teorii wieloznaczności.

3. Zagadnienie obrazu jako podstawowego i naczelnego elementu dzieła literackiego.

4. Prymat humanistycznych treści w recepcji dzieła sztuki.

5. Literatura jako sztuka naśladowcza.

6. Postulat przebadania i opracowania metaforyczności języka zgodnie z wymaganiami dzisiejszej sztuki poetyckiej.

Bardziej szczegółowe propozycje wynikają z następnej rozprawy Olsona pt. *Zarys teorii poezji (An Outline of Poetic Theory)*. Jednakże i te propozycje nie wydają się konstruktywne w sposób dostateczny. Elder Olson wychodzi z założeń antydogmatycznych, pluralistycznych, zwalczając jednocześnie sceptycyzm, który niejednokrotnie wynika z tego rodzaju stanowiska. Autor wierzy w możliwość odnalezienia jednolitego systemu naukowego, niezależnie od różnic światopoglądowych i filozoficznych. Zależy mu przede wszystkim na usunięciu metodologicznego chaosu, wieży Babel, która zapanowała w amerykańskiej krytyce i teorii literatury. Stwierdza, że odnaleźć można metodę postępowania i środki, które potencjalnie istnieją w samej sztuce, nie w czynnikach pozaliterackich i innych dziedzinach wiedzy. Pod tym względem zbliża się prof. Olson do zasad atakowanego przez niego amerykańskiego New Criticism. Ale równocześnie pragnie zbudować metodę i definicje w oparciu o klasyczne poetyki, uwzględniając oczywiście rozwój historyczny. Wyjaśnia się tu cał-

kowicie nadana im nazwa neoarystotelików, przed którą bronią się krytycy chicagowscy wraz ze swym przywódcą, prof. Crane'em. Elementy poetyki Arystotelesa są dość wyraźne w programowych artykułach prof. Olsona i innych rozprawach omawianej publikacji. Nie są one na pewno przypadkowe i wiążą się z ogólnymi tendencjami całej grupy chicagowskiej.

W pierwszej, niejako programowej części książki zwraca uwagę studium profesora Crane'a pt. *The Concept of Plot and the Plot of Tom Jones*. Rozprawa napisana w sposób niezmiernie żywy i interesujący zaznajamia nas z pewnymi zasadniczymi postulatami autora. Wiążą się one z terminologią krytyki literackiej i teorii literatury. Prof. Crane wychodzi tu poza zakres terminu — *plot* — określonego najczęściej jako intryga. Określenia autora zmierzają raczej do definicji fabuły, ale również rozszerzają jej zakres. Autorowi rozprawy chodzi tu o pełny kontekst postaci, charakterów, refleksji, języka, techniki narracyjnej, a nawet i siły komicznej utworu. Fabuła lub intryga (*plot*) ma być zarówno w utworze epickim, jak i w dramacie syntezą trzech zasadniczych elementów: akcji, charakterów, idei. A więc przekracza tu prof. Crane całkowicie zakres dotychczasowego pojęcia intrygi (*plot*). Podkreśla również moment zaangażowania czytelnika poprzez elementy ideowo-etyczne utworu, oddziaływające co najmniej w tym samym stopniu, jak sytuacja czy też konstrukcja wydarzeń. Odgrywają one ważną rolę w interpretacji i analizie utworu literackiego.

Na podstawie syntezy zasadniczych elementów przeprowadza prof. Crane rzeczowo i szczegółowo analizę powieści Fieldinga pt. *Tom Jones*. Rozpoczyna od konstrukcyjnego schematu powieści, aby ostatecznie dowieść bogactwa elementów natury ideowej, wątków, spletanego łańcucha zdarzeń, techniki narracyjnej, dowcipu i bogactwa stylu. Celem przeprowadzonej analizy była według autora

egzemplifikacja podstawowej tezy i próba praktycznego zastosowania takiej metody. Wykazał tu również prof. Crane, jak założenia ideowe podnoszą lub obniżają walor elementów formalnych. Metodą swoją pragnie zaapelować przede wszystkim do młodzieży studiującej literaturę, uważając, że współczesna krytyka literacka za mało wdraża w szczególności analizę wszystkich elementów dzieła literackiego, jest zbyt doktrynerska i po doktrynersku kwalifikuje utwór, bądź to z aspektu czysto językowego i formalnego, bądź z punktu widzenia ideologicznego. Obydwa punkty wyjścia należy ze sobą zharmonizować. Celem analizy jest oczywiście ocena dzieła literackiego. Jeżeli będzie ona wynikała z nie zharmonizowanych i nie współdziałających ze sobą stanowisk, nie będzie nigdy dostatecznie wnikliwa i nie potrafi wyjaśnić nawet formalnych elementów, na których przede wszystkim opiera się amerykańska krytyka literacka, elementów, które tak żywo są w Ameryce dyskutowane.

Do jakich wniosków prowadzi przegląd programowych postulatów i badań krytyków chicagowskich?

1. Duże zainteresowanie poetyką klasyczną i klasycystyczną.
2. Postulaty zbudowania właściwej me-

tody nauki o literaturze w celu jej teoretycznego pogłębienia i praktycznego zastosowania.

3. Zainteresowanie poszczególnymi elementami utworu literackiego w ich pełnym kontekście z komponentami tego rodzaju, jak akcja, epizod, scena, język itd. Celem analizy ma być kształtowanie definicji, metody, a następnie systemu pojęć oraz przystosowanie teoretycznej wiedzy do praktycznej analizy tekstu.

4. Szukanie podstaw dla zagadnienia rodzajów literackich.

5. Ukazywanie akcji pod kątem widzenia: a) wyjaśnienia, b) przemilczenia, c) zawieszenia, d) zaskoczenia itd.

6. Podkreślenie roli języka pod kątem widzenia jego funkcji.

Analiza prac i studiów profesorów z Chicago wykazuje, że wraz z swym stosunkowo młodym uniwersytetem pragną „odmłodzić” kostniejący w formalistycznych i psychologizujących metodach amerykański New Criticism. Co więcej, chcą metodę badań literackich „zhumanizować” i poprzez właściwie pojętą uniwersytecką dydaktykę i prace badawcze oddziaływać na teoretyczną i praktyczną ocenę literatury wraz z tkwiącymi w niej olbrzymimi potencjalnymi wartościami.

Wanda Lipiec, Łódź